

„CASTRUM ANTIQUUM PAGANORUM“

kod Kašine u gori zagrebačkoj.

U jednoj povelji kralja Karla Roberta od god. 1328., kojom potvrđuje posjedovanja zagrebačkoga kaptola, spominje se kod opisivanja medaša kaptolskoga posjeda u Kašini neki »castrum antiquum Paganorum.« U 14. stoljeću dakle opstojao je u kotaru mjesta Kašine neki stari grad, koji su nazivali »poganskim gradom.« Svakako je po tom već onda taj grad bio vrlo star; a budući da su ga zvali »poganskim gradom,« nije nemoguće, da je bio ostatak još iz rimskoga doba. Stoga nije posve suvišno, da istražimo, gdje je taj »castrum Paganorum« stajao, ne bi li se tim dalo povoda tačnijemu lokalnomu pretraživanju, a možda i sistematičnomu iskapanju u onome kraju Nema bo sumnje, da je stara rimska cesta vodila iz Andautonije (danas Šćitarjevo) preko Save (na kojoj je još g. 1217. bila skela ili brod »transitus leprosorum«), u današnji Resnik, pak odanle »židovskom cestom« u Vugrovec i Kašinu, i dalje preko Planine i Laza u Bisticu, i napokon današnjim Zagorjem (Batina, Veternica, Lepoglava) do Optuja na Dravi. »Castrum Paganorum« stajao je jamačno uz tu staru rimsku cestu ili blizu nje, te bi po tome istraživanje i iskapanje u njegovoj okolici moglo iznijeti na vidjelo neočekivanih rezultata.

* * *

U rečenoj povelji od god. 1328. opisuju se medaši kaptolskoga posjeda u Kašini ovim riječima: »Item prima meta possessionis Casna(a) ex parte Vgre(b) incipit a rivo inferius et vadit ad monticulum ubi est meta terrea in cacumine posita Lyseu(c) vocatum, ubi eciam meta terrea Zepniche(d) Andree filii Marculini finitur, et per cacumen montis vadit ad partem septemprionalem, et pervenit ad aliam metam terream, abhinc iterum ad metam terream, et per cacumen montis procedendo ad partem septemprionalem pervenit usque terram Ladochuech(e), que est capituli, et pervenit ad metam terream, abhinc ad occidentem per semitam in eodem cacumine ad metam terream, terra dicti Andree ad sinistram remanente semper, dehinc iterum ad metam terream, dehinc ascendendo ad montem venit at arborem harazt crucesignatam, meta terrea circumfusam, abhinc per dorsum montis adhuc ad occidentem per metam terream, abhinc per semitam ad metam terream, dehinc ad septemprionem ad metas Cruciferorum de Planina(f), ubi est meta terrea, dehinc ad viam, et per eam sursum, et pervenit ad metam terream, dehinc per viam ad occidentem ad metam terream in descensu ad septemprionem, et pervenit ad metam terream, deinde inferius ad vallem iuxta locum castri Blagusa(g) et cadit in rivum, et per rivum usque ad lapidem magnum, dehinc sursum per vallem ascendit ad

castrum antiquum Paganorum, dehinc ad viam, et per viam parvum ad occidentem, abhinc directe infra ad terram arabilem Wlko(h), que est capituli, dehinc sursum ad montem ubi est rakytia, abhinc ultro bukovya, dehinc ad rivum Cassina ad septemptrionem ubi rivi coniunguntur.«¹

Da se bolje razumije ovaj opis međa, treba najprije da se označe točnije neka mjesta u samome opisu.

a) Casna, danas Kašina (gornja i doljna) na potoku istoga imena, koji primivši više manjih potoka (Vukovdol, Belek s desna, a Blagušu s lijeva) utječe u Zelinu, piše se u sredovječnim ispravama također Cassina. Prvi se put spominje u povelji kralja Andrije II. od god. 1217., kojom se potvrđuju starija darovanja crkvi Zagrebačkoj. Tada (god. 1217.) imala je crkva zagrebačka dva posjedovanja ili zemljišta u Kašini, te su međaši svakoga posjeda posebice opisani. Prvi posjed, što ga je crkvi poklonio neki »Wtha« sa svojom braćom, sterao se je uz veliku cestu (magna strata, via exercitialis), uz potoke Kašinu, Johan i Sepnicu (Zepnica, Sepnicha = Sopnica), te se je prostirao nekako između današnjih sela Vugrovca i Planine; drugi posjed sterao se je u okolišu današnjih sela Blaguše i Jasenovca (fluvius Jasenoviz, Blagusa), pak sve do blizu crkve sv. Petra (supra ecclesiam sancti Petri). Po tome je prvi posjed bio u današnjoj doljnoj Kašini, a drugi u gornjoj; prvi se je sterao uz desni brijeg potoka Kašine, a drugi uz lijevi toga potoka, te je također na jednome mjestu dopirao do velike ceste (ad magnam viam ubi est pons.)²

Tijekom 13. stoljeća zaokruživao je zagrebački kaptol svoje posjede u Kašini koje darovima, a koje kupnjom. Godine 1277. poklonio je kralj Ladislav IV. Kumanac crkvi zagrebačkoj zemlju nekoga Vuka, službenika grada zagrebačkoga (Wlk, filius Dobrolych iobagio castris zagrabiensis), koji je umro bez potomaka. Vukova je zemlja međašila s kaptolskim posjedom u Kašini (terram eiusdem contiguam et conterminam terris capituli zagrabiensis de sancto Petro, Casna vocatis), te je uz ino dopirala i do samoga mjesta Kašine.³ Malo zatim, g. 1279. kupio je kaptol od Petra sina Boričeva od plemena Agha za 26 maraka dinara zagrebačkih zemlju Kozolin (Cozolyn, Kozolyn), koja se je prostirala u gorama više Kašine (in montibus supra Casna capituli),⁴ svakako ondje, gdje je danas brdo Kozelin (507 met.) Napokon je god. 1295. neki bivši službenik zagrebačkoga grada, po imenu »Stephanus, filius Mladuchuech,« a brat Vukov, oporukom ostavio kaptolu svoju zemlju u Kašini, koja se prostirala u sredini kaptolskih posjedovanja (terram suam Casnam vocatam, in medio terrarum capituli zagrabiensis, similiter Casna vocatarum existentem.)⁵ Tim je načinom zaokružio zagrebački kaptol u 13. stoljeću svoj posjed u Kašini onako, kako ga nalazimo omedena u povelji od god. 1328.

¹ Tkalčić J. Monumenta episcopatus Zagrabiensis, II. p. 120.

² Tkalčić, Mon. episc. Zagrab. I. p. 41 i 43; II. p. 107—108 i 110. God. 1334. spominje se župa i crkva »ecclesia sancti Petri de Casna.« Tkalčić, op. cit. II. 90.

³ Tkalčić, o. c. I. p. 182, 184—185.

⁴ Tkalčić, o. c. I. p. 199—201, II. p. 132.

⁵ Tkalčić, o. c. I. p. 236.

b) Predij »Ugra« spominje se već god. 1201. kao posjed crkve zagrebačke. Pod konac 13. stoljeća pripada Ugra zagrebačkomu biskupu (in comitatu nostro de Ugra, iuxta Sepnizam, god. 1297.)¹ U 14. stoljeću spominju se »castrenses de Ugra,« zatim »castrenses et prediales de Ugra.«² God. 1343. spominje se »ecclesia s. Michaelis de Ugra.«³ Sredovječna Ugra je današnji Vugrovac; na brdu Gradina (351 m.), istočno od Vugrovca, bio je možda grad (castrum).

c) »Monticulus Lyseu« ne spominje se ni u jednom drugom spomeniku; ali se zato više puta nalazi »fluvius Liseu« i portus Lixeu rivi« između Vugrovca i Kašine.⁴ Čini se, da je »Liseu fluvius« današnji potok Goranec na zapadu Vugrovca, a »monticulus Lyseu« Goranci brijeg na sjeverozapadu Vugrovca.

d) »Zepnichā (Sepnica, Zepnica, Sepnichā.) Rječica ili potok Sepnica spominje se 1201.—1217. blizu Vugrovca (fluvius Sepnica, rivulus Zepnica);⁵ a godine 1252. blizu današnjega sela Planine.⁶ Prema tomu morao je potok Sepnica biti nekako između Vugrovca i Planine. Potoka toga imena u tom kraju danas nema, ali imade selo Sopnica i Sopnica brijeg, ispod kojih teče potok od Planine prema Vugrovca. Nije nevjerojatno, da se je baš taj potok u srednjemu vijeku zvao Sepnica ili po današnjemu Sopnica.

e) »Terra Ladochuech.« Zemljište ovoga imena ne spominje se inače nigdje u spomenicima; po tome nagadamo, da je ime krivo zapisano. Vrlo je vjerojatno, pače izvjesno, da je to ona zemlja, koju je 1295. »Stephanus, filius Mladuchuech« oporukom ostavio zagrebačkomu kaptolu. »Terra filiorum Mladochuet« spominje se u ostalom već 1277. u blizini potoka Kašine i sela istoga imena,⁷ a prostirala se je, kako je već prije rečeno, »u sredini kaptolskih posjedovanja u Kašini.«

f) »Cruciferi de Planina« Već 1209. spominje se »locus qui dicitur Planina«; god. 1252. čitamo: ad metas cruciferorum sancti sepulcri«; god. 1277. »terra cruciferorum sancti sepulchri de sancto Georgio,« a god. 1279 terra cruciferorum de Planyna.«⁸ Po tome doznajemo, da je viteški red sv. Ivana ili red Ivanovaca (cruciferi sancti sepulcri) u polovici 13. stoljeća držao jedan dio današnje Planine na podnožju gore Lipe, i da je ondje podigao samostan i crkvu sv. Jurja. Kukuljević u monografiji »Priorat Vranski« piše na strani 42: »Samostan sv. Jurja (Hospitalaca ili Ivanovaca) ležaše kod Planine blizu Kašine. Od tuda nosio je kasnije ime (monasterium s. Georgii de Planina.) Još do danas stoji u kašinskoj župi kod Planine kapela sv. Jurja. Kako su došli hospitalci do posjeda Planine, nijesam mogao pronaći.«

g) »Castrum Blaguša.« Taj grad stajao je jamačno negdje u okolišu današnjega sela i potoka Blaguše (potoka Blagušine). Ime »Blagusa« nalazimo

¹ Tkalčić, o. c. I. p. 12, 238.

Tkalčić, o. c. II. p. 47, 80.

³ Theiner, Mon. Hung. I. p. 653.

⁴ Tkalčić, o. c. I. pag. 12, 43.

⁵ Tkalčić, o. c. I. p. 12, 41.

⁶ Ibid. I. 95.

⁷ Tkalčić, o. c. I. 185, 236.

⁸ Tkalčić, o. c. I. p. 19, 95, 185, 200.

prvi put god. 1217; god. 1261. dosudio je ban Roland »terram, nomine Blagusa« službeniku zagrebačkoga grada Martinu; god. 1287. spominje se valjda isti Martin kao »comes Martinus, castellanus de Blagusa«; a malo zatim već je Blaguša u vlasti zagrebačkoga biskupa, te se 1290. spominje »comes Gardun, castellanus venerabilis patris domini Johannis, dei gracia episcopi zagrabiensis, de castro Meduey et Blagosa.«¹ Možda je već i knez Martin upravljao gradom Blagušom kao kastelan zagrebačke biskupije. U 14. stoljeću postoji Blaguša i kao »villa« i kao »castrum.«

h) »Terra arabilis Wlko.« Bit će to jamačno ona zemlja, koju je kralj Ladislav IV. Kumanac god. 1277. poklonio zagrebačkoj crkvi.² Tu je zemlju prije kao baštinu svoju držao neki »Wlk, iobagio castru zagrabiensis,« kojega je rod izumro; nema sumnje, da je po posljednjemu gospodaru ostalo ime samoj zemlji. Danas teče od gornje Planine prema potoku Kašini maleni potočić Vukovdol; gotovo je izvjesno, da se je »terra arabilis Wlko« prostirala negdje blizu utoka potočića Vukovdola u potok Kašinu.

Objasnivši topografska imena u povelji od god. 1328. pokušat ćemo, da prema podacima te povelje ustanovimo, gdje je stajao »castrum antiquum Paganorum«? Najprije znademo, da je svakako bio u kotaru mjesta Kašine i na posjedu zagrebačkoga kaptola. Nadalje razabiramo, da je stajao između samostana Ivanovaca sv. Jurja u Planini i biskupskoga grada Blaguše, napokon blizu potoka Vukovdola i njegova ušća u potok Kašinu, jer se je s toga grada moglo ravno silaziti u dolinu potoka Vukovdola i do Vukove oranice.

Nagađanje naše utvrđuje i popunjuje još bolje neki opis medaša od god. 1680., što ga je I. Tkalčić našao u arhivu zagrebačkoga kaptola. U tom se opisu čita:

»Ac in primis perventum est ad confluum duorum rivulorum in fluvium versus Cassinam fluentem infra Kosiam siam, inde processum per vallem contra decursum rivuli penes eandem Kosiam siam ad fontem infra extirpaturam Stephani Trupeliak, coloni alias Planinensis, ex quo fonte originatur pretactus rivulus ad praescriptum rivum seu fluvium versus Cassinam fluentem per vallem directe, qua torrens tempore pluvioso descendere solet versus vallem Wkoudol prope viam, ubi est arbor graber et infra jauor, inde parum per viam Wkoudol versus Cassinam ad orientem in Chernam mlakam per medium, ubi est fagus alba et castanea, hinc treuseundo per fluvium Wlkoudol ascendit directe per Gradecz et certam semitam, per quam ligna dimituntur, vulgo Szmiczalka dictam, versus Castrum Paganorum ad viam, quae est inter duas castaneas, cruce tunc signatas, deinde per viam parum eundo versus orientem ad viginti circiter passus ex via versus descendentem ad vallem penes dictum castrum Paganorum ad quercum antiquam, cruce antiqua priori in termino excavatam et nova in postremo termino signatam, inde ad vallem, per quam descendit torrens tempore pluvioso usque ad vallem, ubi est fluvius Belek dictus, inde ascen-

¹ Tkalčić, o. c. I. p. 43, 126, 137—138, 218 227. ² Tkalčić, o. c. I. p. 182, 183—185.

dendo directe per metas antiquas crucibus signatas, non controversas usque ad collem Gradische in Jazvina, qui collis pro meta utriusque partis habetur.«¹

»Castrum Paganorum« stajao je dakle na brdu između doline potoka Vukovdola i doline potoka Beleka, koji se danas zove Bielek. Iz doline Vukovdola uspinjalo se brdom Gradcem i »smicaljkom«, kojom su se drva spuštala, do grada »castrum Paganorum«, a od njega silazilo se koritom gorskoga potoka u dolinu, kojom teče potok Belek ili Bielek. Ako pogledamo na kartu generalnoga štopa, vidimo jasno, da se »castrum Paganorum« imade tražiti na brdu, koje se uzdiže istočno od kapele sv. Jurja u Planini, i koje je na karti označeno brojkom 4II (metara). To je brdo na sjeveru opasano potokom Vukovdolom, na zapadu potokom Kašinom i cestom kašinsko-bistričkom, na jugu pak potokom Belekom. Nema ni najmanje sumnje, da bi se na tom brdu mogli naći tragovi, koji se od 14—17. stoljeća zovu »castrum antiquum Paganorum.«

Vj. Klaić.

¹ Arkiv zagreb. kaptola, fasc. 18. No. 50.